

DÉMUTH ÁGNES

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

Pedagógusok vélekedése tanulási szokásokról, módszerekről

– KÉT TANÁRTOVÁBBKÉPZÉS TAPASZTALAI –

Az emberi emlékezet, gondolkodás, a tapasztalat, a gyakorlás, a beszéd segítségével működik. Születésünktől kezdve tanulunk. Felnőve folyamatosan tanítjuk gyermekünket, s mi magunk is folyamatosan tanulunk (A jó pap is holtig tanul). Nem csoda hát, ha a köznyelvben oly gyakran használt fogalom a hozzá kapcsolódó jelentésekkel együtt azt sugallja, hogy tanulni mindenki tud. A szólásoknál, közmondásoknál maradvány is elgondolkozhatnánk azon, tényleg tudunk-e tanulni (Más kárán tanul az okos, a buta a sajátján). Vagy legalább azon, van-e olyan módszerünk, amellyel eredményesen tudunk tanulni. De már ezen szoktunk gondolkodni, hisz valamilyen szinten tájékozódunk a világban, iskolai bizonyítványt szerzünk, tehát relatíve eredményesen tanulunk.

Csak hogy a tanulás-motivációval, az eredményes iskolai teljesítmény előfeltételeivel foglalkozó pszichológiai szakirodalom tanulási stratégiáról, dimenzióiról, motívumról beszél. S ha ezek nem kongruensek, a végeredmény kétséges. Sőt: a reprodukáló stratégiát használó tanulók nagy valószínűséggel nem tudnak az iskolai teljesítményben jó eredményeket elérni.

A reprodukáló stratégia a köznyelvben a magolást, egy-egy anyagrész szó szerinti tanulását jelenti a tankönyv szövege alapján – rosszabb esetben a füzetbe került „vázlat” szövegének pontos visszaadását –.

A stratégia az Idegen szavak és kifejezések szótára szerint: 2. Szervezett, nem fegyveres küzdelem tervezésének és irányításának tudománya...4. mat. a játék-elméletben: a játékos következő lépésére vonatkozó, többféle javaslatot is tartalmazó... utasításrendszer (az ellenfél előző lépéseinek elemzésén alapuló).

A meghatározásból két megállapítás is következik. Az egyik: tudomány. A tudomány pedig ismeretek rendszere nélkül nem létezik. A másik: többféle javaslatot, lehetőséget tartalmazó rendszer. Mindkét értelmezés jelenti tehát a választás lehetőségét.

Stratégia-e a reprodukáló tanulási módszer? Az érintett tanulók között vizsgálódva igazolódott, hogy bizony a tanulók jelentős százalékára vonatkozóan a stratégia nem lehet stratégia. Vajon a pedagógus tudja-e ezt?

Erre vonatkozóan foglalom össze annak a tanártovábbképzésnek a tanulságait, melynek során 2x40 órában általános iskolai alsó-felső tagozatban tanító (15-15) pedagógussal való beszélgetés, interjú, kérdőíves módszer felhasználásával kapott adatok alapján alakult ki, s amely közérdeklődésre tarthat számot.

Tanárok vélekedése a tanulási szokásokról

A továbbképzésen részt vevő tanárok, tanítók arra a kérdésre válaszolván, hogy: Vannak-e ismereteik arra vonatkozóan, tanulói kb. hány százaléka tanul? A válasz: igen. Nem volt olyan pedagógus, aki úgy ítélte volna meg, hogy erre vonatkozóan semmit nem tud. A szakirodalom adataival nem egészen egyező módon azt állították, tanulói kb. 70-80%-a tanul.

A tények és a vélekedések ütköztetése

Amikor arra a kérdésre kellett válaszolniuk: Honnan tudják, hogy a gyerekek tanulnak, többségében így fogalmaztak (78%): A feltételekből, órai szereplésekből ez kiderül. Azaz: nem adatok alapján tudnak ezzel kapcsolatban valamit a pedagógusok, hanem benyomásaik, pedagógiai tapasztalataik alapján vélekednek erről a témáról. A vélekedést viszont biztos tudásként, tényként, adatként kezelik, értelmezik, használják.

Arra vonatkozó adatokkal, tényekkel sem rendelkeztek, hogy tanulóiuk milyen módszerrel tanulnak. A beszélgetések során kiderült, hogy fel sem merült bennük az a gondolat, hogy a gyerekek nem tudnak másképpen tanulni, csak úgy, ha magolnak. Bár a megkérdezett pedagógusok (30 fő) 94%-a érzékeli magát a tényt, ezt úgy értelmezték, hogy így a legegyszerűbb tanulniuk a gyerekeknek.

A pedagógus szöveges értékelése az iskolai teljesítményről

Az értékelés, osztályozás témáját boncolgatva arra vonatkozóan, mit szoktak mondani egy-egy felelet értékelésekor, – különösen akkor, ha a teljesítmény alacsony szintű volt –, a következő válaszok születtek: Készültél a mai órára? Mennyi időt fordítottál a tanulásra? Ha a válasz igenlő, azaz a gyerek meg tudja mondani, mennyi időt töltött a tankönyv, füzet mellett az adott tárgyból, akkor az értékelő megnyilatkozások így folytatódnak: Tanulj még többet! Tanultál, de nem tanultál eleget / nem tanultad meg. Tanulj többet! „A jobbik eset, ha a pedagógus azt is megmondja: Nem jól ítélted meg, mi a lényeges és a lényegtelen. Megtanultad a fogalmakat (meghatározást, szabályt), de nem érted. Saját szavaiddal is fogalmazd meg legközelebb a mondandódat! Saját szavaiddal nem tudod elmondani a lényeget!”

A fenti válaszok tanulmányozása alapján kiderül, hogy a pedagógusok az értékelés és osztályozás közötti különbségre gondosan ügyelve igyekeznek pontosan felvilágosítani a tanulókat arról, hol, miben kellene változtatniuk a tanulás eredményesebbé tételével kapcsolatban. Az alaposabb beszélgetés során arra is fény derült, hogy a pedagógusok úgy gondolják, ezekkel az utasításokkal, segítséggel a tanulók tudnak kezdeni valamit. Rendszeresen tapasztalják ugyan a változatlanságot, de ezt már a tanulók lustaságának tulajdonítják. A megkérdezettek 82%-a osztja ezt a véleményt.

A direkt kérdések hatására azonban megindult az a gondolkodási folyamat, melynek az lett a vége, hogy a kartársak önmaguk számára tették fel a kérdést-. Lehet, hogy a gyerekek eddig még nem tanulták meg, milyen módszerrel lehet elvégezni a transzformációt – saját szavakkal való elmondást –?

Hol, mikor tanultak meg a gyerekek tanulni?

Mivel az alsó tagozatos kartársak is jelen voltak, gyors számvetést készítettünk. Bár igazolódott, hogy az alsó tagozatban jó néhány órán gyakorolják magyarból a tartalomelmondást, ami tulajdonképpen lényegkiemelés, a két fogalom közti azonosságra, hasonlóságra nem hívják fel a gyerekek figyelmét. Bár vázlatkészítést is gyakorolnak, a szövegmondatból felépített vázlatok elkészítése a tipikus. Így – jutottak ezen megállapításhoz a pedagógusok – valamennyien azt feltételezik, hogy az eredményes tanuláshoz szükséges alapismeretekkel, gyakorlattal a gyerekek már rendelkeznek, pedig ez nem így van.. A kartársak maguk is meglepődtek, hogy erre a kézenfekvő összefüggésre korábban miért nem jöttek már rá.

Más összefüggésben kezdték látni azt a tényt is, hogy a szaktárgy tanításának kezdetekor legalább 1–2 órát arra szánnak, hogy elmagyarázzák a gyerekeknek, hogyan érdemes tanulni a tárgyat. A pedagógusok maguk állapították meg, hogy gyakorlásra, az egyes lépések készség szintű tudásának felmérésére már nincs idő, mód, lehetőség. Így tényleg lehet abban „valami”, hogy a gyerekek nem lusták, legalábbis nem mindenki lusta, aki nem tud jól tanulni. Lehet ott is a baj, hogy az eredményes tanulás alapkészségei hiányoznak.

Hasonlóan megdöbbenek és rácsodálkoztak a megkérdezettek arra a tényre, hogy noha tisztában vannak vele, hogy tanítványaik legalább 30–40%-a számára már az olvasás technikája is gondot okoz, csak

40%-a a megkérdezetteknek állította azt, hogy az órán az új anyag feldolgozása során olvastatni szokta a gyerekeket. A miért van ez így kérdésre a leggyakoribb válasz (91%) az volt, hogy ez már elavult módszer, nem igazán tudják vele bizonyítani az iskola felsőbb vezetése számára, hogy szakmailag ismerik a legújabb módszereket. A másik legfontosabb érv az volt, hogy akkora mennyiségű tananyagot kell elsajátíttatni a gyerekekkel, hogy az olvasási készség fejlesztésére nincs elég idő.

A beszélgetések során az is kiderült, hogy a magyar szakos kartársak kivételével a pedagógusok nem rendelkeznek arra vonatkozó ismeretekkel, milyen feladatokkal, milyen módszerekkel lehet hozzásegíteni a tanulókat ahhoz, hogy megtanulják ellenőrizni azt, értik-e a szöveget.

A kartársak csek után felmérést végeztek, amelyből kiderült, hogy az általános iskolában is tendencia, hogy a tanulók 60-70%-a nem ellenőrzi, hogy kívánt kritériumig tanulta-e a leckét. Az önellenőrzést még azok sem végzik el, akik külön tanfolyam keretében tanulták annak az elméletét, hogy hogyan lehetne eredményesebben tanulni. Vagyis az elméleti ismeretek meglelte még nem elégséges ahhoz, hogy a tevékenység maga is változzék.

A változatlanság egyik lehetséges oka a tanulók körében szerzett tapasztalatok alapján az lehet, hogy a gyerekek a reprodukáló tanulási módszert eredményesnek ítélik; azaz a változtatásra nem tapasztalnak kényszerítő erőt. Ez többek között akkor lehetséges, ha a számonkérés és az új anyag átadása során túlsúlyban vannak az olyan – csak az emlékezetet működtető – feladatok, melyek megoldásához tények, adatok reprodukciós szintű ismerete elégséges/szükséges.

A minimum – követelmény és a tanulási stratégia összefüggései

A fenti feltételezésre vonatkozóan két kérdésre válaszoltak a megkérdezettek. Az egyik arra vonatkozott, mi az elégséges osztályzathoz szükséges minimumteljesítmény. A másik kérdés így hangzott: Véleménye szerint gondolkodásra készítik-e a tanulókat az órán elhangzó tanári kérdések?

Elégséges osztályzatot szokott kapni az a tanuló, aki az alapfogalmakat fel tudja mondani. (Látom rajta, hogy tanult) Ez volt megállapítható a válaszok alapján. (87%) A gondolkodtató kérdésekkel kapcsolatos kérdésre a válasz 100%-ban igen volt. Amikor azonban elkezdünk csoportosítani a pedagógusok által felsorolt kérdéseket aszerint, hogy milyen kognitív folyamat működtetése szükséges hozzá, azt kellett megállapítani, hogy a kérdések kb. 80%-a csak az emlékezetet működteti. (Egy másik felmérés kapcsán az derült ki, hogy 121 különböző szakórán 1270 kérdés hangzott el. Ezeknek csupán – tantárgyanként változó arányban – 20–35%-a volt ténylegesen gondolkodtató kérdés, tehát valamilyen besorolást, összefüggést, analízis-szintézis működését feltételező.)

Összegzés

A pedagógusok ismeretként, tényként kezelt vélekedése a tanulók tanulási szokásaira, módszereire vonatkozóan sajnálatos módon eltérnek a valóság tényeitől és adataitól.

Amennyiben a pedagógusok támogatást, lehetőséget kapnak arra, hogy a rendelkezésre álló információikat ütköztessék a valósággal (szakmai tudásuk megkérdőjelezése nélkül), tudatosabban, az ellentmondásokra sokkal érzékenyebben reagálnak, ami viszont hozzásegíti őket új összefüggések felismeréséhez.

A továbbképzésen részt vevő pedagógusok mindezek után örömmel fogadták azon gyakorlatokat, melyeket alkalmazva az új anyag ismertetése-feldolgozása során, számonkéréskor hozzásegíthetik tanulóikat ahhoz, hogy megszerezzék azon készségeket, melyek az eredményes tanulás előfeltételei.